

GENERALINIO ADVOKATO
YVES BOT IŠVADA,
pateikta 2007 m. balandžio 24 d.¹

I — Įžanga

1. Šis prašymas priimti prejudicinį sprendimą yra susijęs su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, dėl kurio buvo priimtas 2004 m. sausio 13 d. Sprendimas *Kühne & Heitz*². *Finanzgericht Hamburg* (Vokietija) prašo Teisingumo Teismo patikslinti šio sprendimo turinį ir taikymo ribas.

2. Visų pirma jis nori sužinoti, ar tam, kad galima būtų persvarstyti ir ištaisyti galutį administracinį sprendimą, siekiant atsižvelgti į tuo tarpu Teisingumo Teismo pateiktą Bendrijos teisės nuostatos aiškinimą, reikia, kad pareiškėjas paduodamas administracinį skundą nacionaliniame teisme remtųsi Bendrijos teise.

3. Toliau prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas prašo Teisingumo Teismo nuspręsti, ar galimybei prašyti persvarstyti ir ištaisyti Bendrijos teisei

prieštaraujantį galutinį administracinį sprendimą taikomas laiko apribojimas.

4. Apžvelgęs dabartinę Teisingumo Teismo praktiką, susijusią su administracinių ir teismo sprendimų, kurie tapo galutiniais ir dėl kurių paaikškėjo, kad jie prieštarauja Bendrijos teisei, kaip ją vėliau išaiškino Teisingumo Teismas, persvarstymo problemomis, nuosekliai išnagrinėsiu šiuos du klausimus.

5. Pirma, Teisingumo Teismui siūlysiu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui atsakyti, jog tam, kad būtų įvykdyta minėtame sprendime *Kühne & Heitz* nustatyta sąlyga, pagal kurią paskutinės instancijos nacionalinio teismo sprendimas, kuris, atsižvelgiant į vėlesnę Teisingumo Teismo praktiką, yra grindžiamas klaidingu Bendrijos teisės aiškinimu ir yra priimtas nesikreipus su prejudiciniu klausimu į Teisingumo Teismą pagal EB 234 straipsnio trečiojoje pastraipoje numatytas sąlygas, nereikia, kad pareiškėjas pagrindinėje byloje, pagal nacionalinę teisę paduodamas administracinį skundą teisme dėl ginčijamo administracinio sprendimo, remtųsi Bendrijos teise.

1 — Originalo kalba: prancūzų.

2 — C-453/00, Rink. p. I-837.

6. Antra, pasiūlysiu Teisingumo Teismui nuspręsti, jog Bendrijos teisė neprieštarauja tam, kad, taikant teisinio saugumo principą, galimybei prašyti persvarstyti ir atšaukti administracinį sprendimą, kuris tapo galutiniu išnaudojus visas teisių gynimo priemones pagal nacionalinę teisę ir dėl kurio paaiškėjo, kad jis prieštarauja Bendrijos teisei, kaip ją vėliau išaiškino Teisingumo Teismas, jei paskutinės instancijos nacionalinis teismas nesikreipė į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, būtų taikomas laiko apribojimas. Valstybės narės, laikydamosi Bendrijos lygiavertiškumo ir veiksmingumo principų, turi nacionalinėje teisėje įtvirtinti terminą, per kurį toks prašymas turi būti pateiktas.

II — Teisinis pagrindas

A — Bendrijos teisė

1. EB 10 straipsnis

7. Pagal EB 10 straipsnį:

„Kad užtikrintų šios Sutarties ir Bendrijos institucijų nustatytų pareigų vykdymą, valstybės narės imasi visų atitinkamų bendrų

ar specialių priemonių. Jos padeda atlikti Bendrijos uždavinius.

Jos nesiima jokių priemonių, kurios gali trukdyti siekti šios Sutarties tikslų.“

8. Minėtame sprendime *Kühne & Heitz*, kurį išsamiau nagrinėsiu toliau, Teisingumo Teismas nusprendė, kad „EB 10 straipsnyje numatytas bendradarbiavimo principas numato administracinės įstaigos pareigą, gavus atitinkamą prašymą, persvarstyti jau galutinį sprendimą tam, kad būtų atsižvelgta į nuo to laiko Teisingumo Teismo pateiktą atitinkamos nuostatos aiškinimą, jei:

— ši įstaiga pagal nacionalinę teisę gali iš naujo nagrinėti tokį sprendimą;

— aptariamas sprendimas tapo galutiniu, nes buvo priimtas paskutinės instancijos nacionalinio teismo sprendimas;

— šis sprendimas grindžiamas Bendrijos teisės aiškinimu, kuris, remiantis vėlesne

jo atžvilgiu Teisingumo Teismo praktika, yra klaidingas ir priimtas nepateikus prejudicinio klausimo Teisingumo Teismui pagal EB 234 straipsnio trečiojoje pastraipoje numatytas sąlygas, ir

per 60 dienų nuo deklaracijos priėmimo buvo išvežti nepakitusios būsenos.“

— suinteresuotasis asmuo nedelsdamas kreipėsi į administracinę įstaigą po to, kai sužinojo apie šią teismo praktiką.“

10. Šio reglamento 5 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta:

2. Bylai svarbios Reglamento (EEB) Nr. 3665/87 nuostatos

9. 1987 m. lapkričio 27 d. Komisijos reglamento (EEB) Nr. 3665/87, nustatančio bendras išsamias grąžinamųjų eksporto išmokų už žemės ūkio produktus sistemos taikymo taisykles³, 4 straipsnio 1 dalyje yra parašyta:

„Diferencijuota arba nediferencijuota grąžinamoji išmoka, išskyrus atvejus, kai produktas tranzito metu sugenda dėl *force majeure* aplinkybių, mokama su sąlyga, kad iš Bendrijos muitų teritorijos išvežtas produktas per 12 mėnesių nuo eksporto deklaracijos priėmimo dienos buvo importuotas į trečiąją šalį arba, jei reikia, į nustatytą trečiąją šalį:

„Nepažeidžiant 5 ir 16 straipsnių, grąžinamoji išmoka mokama tik pateikus įrodymus, kad produktai, įrašyti į priimtas eksporto deklaracijas, iš Bendrijos muitų teritorijos

a) jei labai abejojama dėl tikrosios produkto paskirties vietos

3 — OL L 351, p. 1. Šis reglamentas buvo panaikintas ir pakeistas 1999 m. balandžio 15 d. Komisijos reglamentu (EB) Nr. 800/1999, nustatančiu bendrąsias išsamias eksporto grąžinamųjų išmokų sistemos taikymo žemės ūkio produktams taisykles (OL L 102, p. 11).

(...).“

11. Šios nuostatos turinys atitinka anksčiau galiojusios nuostatos – 1979 m. lapkričio 29 d. Komisijos reglamento (EEB) Nr. 2730/79, nustatančio bendras išsamias grąžinamųjų eksporto išmokų už žemės ūkio produktus sistemos taikymo taisykles, 10 straipsnio 1 dalies turinį⁴, kurį Teisingumo Teismas yra išaiškinęs.

12. 2000 m. gruodžio 14 d. Sprendime *Emsland-Stärke*⁵ Teisingumo Teismas nusprendė, kad Reglamento Nr. 2730/79 10 straipsnio 1 dalyje nustatytų sąlygų gali būti reikalaujama tik prieš paskiriant eksporto grąžinamąsias išmokas. Teisingumo Teismo teigimu, tai gana aiškiai matyti iš šios nuostatos teksto, pagal kurį grąžinamoji išmoka yra mokama „su sąlyga, kad (...) produktas (...) buvo importuotas į trečiąją šalį“, taip pat iš šio reglamento 9 konstatuojamosios dalies, formuluojamos tais pačiais žodžiais⁶.

B — Nacionalinė teisė

13. Vokietijos teisėje 1976 m. gegužės 25 d. Administracinio proceso įstatymo (*Verwal-*

tungsverfahrensgesetz, toliau – *VwVfG*)⁷ 48 straipsnio 1 dalies pirmajame sakinyje numatyta, kad net jei neteisėto administracinio akto nebegalima skųsti, jį galima visiškai ar iš dalies atšaukti ir toks sprendimas gali įsigalioji ateityje arba galioji atgaline data.

14. Pagal Vokietijos teismų praktiką administracinė institucija iš esmės turi diskreciją atšaukti galutiniu tapusį neteisėtą administracinį aktą. Pagal šią teismų praktiką *VwVfG* 48 straipsnio 1 dalies pirmasis sakiny suteikia teisę atšaukti tokį aktą tik išimtiniai atveju, jei tokio akto palikimas galioti yra „paprasciausiai neįmanomas“ atsižvelgiant į viešosios tvarkos, sąžiningumo, teisingumo, vienodo požiūrio arba akivaizdaus neteisėtumo sampratą.

15. Be to, *VwVfG* 51 straipsnyje yra reglamentuojamas procesų, kurie buvo užbaigti galutinai įsigaliojusiu administraciniu aktu, atnaujinimas. *VwVfG* 51 straipsnio 1 dalyje yra numatyta, kad atitinkama valdžios institucija pagal suinteresuotojo asmens prašymą privalo nuspręsti dėl galutinio administracinio akto panaikinimo arba pakeitimo, jei:

- po šio sprendimo priėmimo faktinės ar teisinės aplinkybės, dėl kurių administracinis aktas buvo priimtas, pasikeitė suinteresuotojo asmens naudai,

4 — OL L 317, p. 1. Reglamentas, iš dalies pakeistas 1985 m. kovo 4 d. Komisijos reglamentu (EEB) Nr. 568/85 (OL L 65, p. 5, toliau – Reglamentas Nr. 2730/79).

5 — C-110/99, Rink. p. I-11569.

6 — 48 punktas. Pagal analogiją taip pat yra ir Reglamento Nr. 3665/87 4 konstatuojamosios dalies atveju, kurią reikia skaityti su to paties reglamento 5 straipsnio 1 dalimi.

7 — BGBl. 1976 I, p. 1253.

- atsiranda naujų įrodymų, dėl kurių suinteresuotojo asmens atžvilgiu gali būti priimtas palankesnis sprendimas,
  - 18. 1995 m. rugpjūčio 10 d. sprendime *Hauptzollamt* pareikalavo, kad *Kempter* grąžintų 360 022,62 DEM (Vokietijos markių) jai išmokėtų eksporto grąžinamųjų išmokų.

- yra Civilinio proceso kodekso (*Zivilprozessordnung*) 580 straipsnyje numatytų proceso atnaujinimo pagrindų.
  - 19. 1999 m. birželio 16 d. sprendimu *Finanzgericht Hamburg* atmetė administracinį skundą, kurį dėl šio sprendimo pateikė pareiškėja, remdamasis tuo, kad nebuvo pateiktas įrodymas, jog galvijai buvo importuoti į trečiąją šalį, kaip numatyta Reglamento Nr. 3665/87 5 straipsnio 1 dalies a punkte.

III — Faktinės aplinkybės ir procesas pagrindinėje byloje

16. 1990–1992 m. *Willy Kempter KG* (toliau – *Kempter* arba pareiškėja) eksportavo galvijus į įvairias arabų ir buvusiosios Jugoslavijos šalis. Šiuo pagrindu ji *Hauptzollamt Hamburg-Jonas* (toliau – *Hauptzollamt*) paprašė ir gavo eksporto grąžinamąsias išmokas.

17. Atlikusi tyrimą, Fribūro *Oberfinanzdirektion* (regioninė finansų direkcija) *Betriebsprüfungsstelle Zoll* (muitinės kontrolės tarnyba) konstatavo, kad tam tikri galvijai jau buvo kritę arba skubiai paskersti juos vežant arba per karantiną paskirties šalyse.

20. 2000 m. gegužės 11 d. nutartimi *Bundesfinanzhof* atmetė apeliacinį skundą, kurį dėl šio sprendimo pateikė *Kempter*.

21. 2000 m. gruodžio 14 d. Teisingumo Teismas priėmė minėtą sprendimą *Emsland-Stärke*, kuriame, primintina, jis, be kita ko, nusprendė, kad tik prieš paskiriant eksporto grąžinamąją išmoką gali būti remiamasi diferencijuotos arba nediferencijuotos grąžinamosios išmokos mokėjimo sąlyga, pagal kurią produktas turi būti importuotas į trečiąją šalį arba, jei reikia, į nustatytą trečiąją šalį, išskyrus atvejus, kai produktas tranzitu metu sugenda dėl *force majeure* aplinkybių.

22. 2002 m. kovo 21 d. sprendime *Bundesfinanzhof* pritaikė šį Teisingumo Teismo pateiktą aiškinimą, remdamasis minėtu sprendimu *Emsland-Stärke*.

23. 2002 m. rugsėjo 16 d. raštu *Kempter* paprašė *Hauptzollamt* atnaujinti procesą ir atšaukti sprendimą dėl eksporto grąžinamųjų išmokų grąžinimo. Pagrįsdama šį prašymą, *Kempter* nurodė, kad teisinė situacija nuo to laiko pasikeitė. Šiuo atžvilgiu ji rėmėsi 2002 m. kovo 21 d. *Bundesfinanzhof* sprendimu, apie kurį, jos teigimu, ji sužinojo 2002 m. liepos 1 d. gavusi bendrovės SAB jai atsiųstą faksimilę.

24. 2002 m. lapkričio 5 d. sprendimu *Hauptzollamt* atmetė šį prašymą ir pažymėjo, jog vien tai, kad teismų praktika pasuko kitokia kryptimi, nereiškia, kad pasikeitė teisė į proceso atnaujinimą pagal *VwVfG* 51 straipsnio 1 dalies 1 punktą. Pareiškėjos administracinis skundas dėl šio sprendimo 2003 m. kovo 25 d. sprendimu taip pat buvo atmetas.

25. 2004 m. balandžio 26 d. *Kempter* kreipėsi į *Finanzgericht Hamburg* ir, be kita ko, teigė, kad šiuo atveju buvo sąlygos persvarstyti galutinį administracinį sprendimą,

Teisingumo Teismo nustatytos minėtame sprendime *Kühne & Heitz*, todėl 1995 m. rugpjūčio 10 d. sprendimas dėl išmokų grąžinimo turi būti atšauktas.

IV — Prašymas priimti prejudicinį sprendimą

26. Savo prašyme priimti prejudicinį sprendimą *Finanzgericht Hamburg* pirmiausia konstatuoja, jog šalys sutinka, kad, atsižvelgiant į minėtą sprendimą *Emsland-Stärke*, 1995 m. rugpjūčio 10 d. sprendimas dėl išmokų grąžinimo laikytinas neteisėtu. Tačiau jos nesutaria dėl to, ar tam, kad būtų atsižvelgta į šiame sprendime pateiktą Teisingumo Teismo aiškinimą, *Hauptzollamt* privalo persvarstyti šį sprendimą, kuris tapo galutiniu iki minėto teismo sprendimo paskelbimo.

27. Atsižvelgdamas į keturias sąlygas, kurias Teisingumo Teismas išvardijo minėtame sprendime *Kühne & Heitz*⁸, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas mano, kad dvi pirmosios yra įvykdytos. Iš

8 — Čia prašymą priimti prejudicinį sprendimą priėmęs teismas turi omenyje tik šio sprendimo rezoliucinės dalies keturias įtraukas, o ne tai, kas galėtų būti palaikyta pirmąja sąlyga, t. y. kad administracinei įstaigai buvo pateiktas prašymas dėl persvarstymo.

esmės pagal *VwVfG* 48 straipsnio 1 dalies pirmąjį sakinį *Hauptzollamt* yra įgaliota iš naujo nagrinėti sprendimą dėl išmokų grąžinimo. Be to, šis sprendimas tapo galutiniu, nes buvo priimtas paskutinės instancijos nacionalinio teismo sprendimas⁹.

28. Tačiau prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas kelia klausimą, ar yra įvykdyta trečioji sąlyga, esanti minėtame sprendime *Kühne & Heitz*. Pagal šią sąlygą paskutinės instancijos nacionalinio teismo priimtas sprendimas turi būti grindžiamas Bendrijos teisės aiškinimu, kuris, remiantis vėlesne jo atžvilgiu Teisingumo Teismo praktika, yra klaidingas ir priimtas nepateikus prejudicinio klausimo Teisingumo Teismui pagal EB 234 straipsnio trečiojoje pastraipoje numatytas sąlygas.

29. *Finanzgericht Hamburg* teigimu, jeigu ši sąlyga turi būti aiškinama taip, kad pareiškėjas turi skųsti administracinį aktą teisme remdamasis Bendrijos teise ir nacionalinis teismas netenkina jo administracinio skundo nesikreipęs į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, pareiškėjos administracinis skundas turi būti atmestas. Iš esmės nei *Finanzgericht*, nei *Bundesfinanzhof*

9 — Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismo manymu, nesvarbu, kad dėl nacionalinių proceso normų ypatumų *Bundesfinanzhof* priėmė ne sprendimą, o nutartį. Teismo sprendimo forma neturi reikšmės, jei ieškovas išnaudojo visas teisių gynimo priemones, jam suteiktas nacionalinės teisės.

nesirėmė klaidingu Bendrijos teisės, t. y. Reglamento Nr. 3665/87 5 straipsnio 1 dalies, aiškinimu.

30. Tačiau prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas mano, kad iš minėto sprendimo *Kühne & Heitz* galima daryti išvadą, jog byloje, kurioje buvo priimtas šis sprendimas, pareiškėja taip pat neprašė, kad į Teisingumo Teismą būtų kreipiamasi su prejudiciniu klausimu. Be to, jis mano, kad jei nacionaliniai teismai nepripažino Bendrijos teisės aiškinimo klausimo svarbos, dėl to neturi nukentėti privatus asmuo, kurio teisės yra pažeistos.

31. Be to, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas kelia klausimą dėl ketvirtosios sąlygos, kurią Teisingumo Teismas nustatė minėtame sprendime *Kühne & Heitz*, – kad suinteresuotasis asmuo nedelsdamas turi kreiptis į administracinę įstaigą po to, kai sužinojo apie Teisingumo Teismo praktiką, – taikymo ribų.

32. Šiuo atžvilgiu *Finanzgericht Hamburg* aiškina, jog pagrindinės bylos ypatumas yra tas, kad tik 2002 m. rugsėjo 16 d. raštu *Kempter* paprašė *Hauptzollamt* atšaukti 1995 m. rugpjūčio 10 d. sprendimą dėl išmokų grąžinimo, t. y. praėjus 19 mėnesių po to, kai 2000 m. gruodžio 14 d. Teisingumo Teismas priėmė minėtą sprendimą *Emsland-Stärke*.

33. Toliau jis pareiškia nuomonę, kad terminas prašyti persvarstyti galutinį administracinį sprendimą turi būti siejamas su tuo momentu, kai suinteresuotasis asmuo iš tikrųjų sužinojo apie Teisingumo Teismo praktiką. Jis taip pat nurodo, kad, kalbant apie žodžio „nedelsdamas“, kurį Teisingumo Teismas pavartojo minėtame sprendime *Kühne & Heitz*, aiškinimą, Vokietijos teisėje šis terminas yra susijęs su priežastingumo vertinimu¹⁰. Todėl *Finanzgericht Hamburg* yra linkęs suprasti, kad šis terminas reiškia „neatidėliodamas“ arba „nepagrįstai nevėluodamas“. Šio teismo teigimu, taip aiškinant laikytina, kad jei prašymas dėl persvarstymo yra pateikiamas per tris mėnesius po to, kai buvo sužinota apie Teisingumo Teismo išaiškinimą, ketvirtoji sąlyga, kurią Teisingumo Teismas nustatė minėtame sprendime *Kühne & Heitz*, yra įvykdyta.

34. Tačiau prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas apskritai klausia, ar galimybei prašyti ištaisyti Bendrijos teisę pažeidžiantį galiojantį administracinį sprendimą teisinio saugumo sumetimais yra taikomas laiko apribojimas, ar, atvirkščiai, laiko atžvilgiu ji yra neribojama.

35. Kadangi administracinė institucija Bendrijos teisės nuostatos aiškinimą, kurį Teisingumo Teismas pateikė sprendime dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, turi taikyti teisiniams santykiams, atsiradusiems

iki šio sprendimo priėmimo, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nemato priežasčių, dėl kurių galimybė prašyti, remiantis minėtu sprendimu *Emsland-Stärke*, atšaukti Bendrijos teisę pažeidžiantį galutinį administracinį sprendimą laiko atžvilgiu turi būti būtinai ribojama.

36. Todėl jis nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą, kol bus pateiktas Teisingumo Teismo atsakymas į šiuos du prejudicinius klausimus:

„1. Ar galutiniam administraciniam sprendimui persvarstyti ir ištaisyti, siekiant atsižvelgti į nuo to laiko Teisingumo Teismo pateiktą atitinkamos Bendrijos teisės nuostatos aiškinimą, reikia, kad suinteresuotasis asmuo būtų ginčijęs šį sprendimą teisme remdamasis Bendrijos teise?

2. Ar, be sprendime (*Kühne & Heitz*) nustatytų sąlygų, galimybei prašyti persvarstyti ir ištaisyti galutinį administracinį sprendimą, kuris pažeidžia Bendrijos teisę, taikomas laiko apribojimas dėl privalomųjų Bendrijos teisės pagrindų?“

¹⁰ — Vokiečių terminas „unmittelbar“, kuris reiškia „tuoj pat“ arba „tiesiogiai“.

V — Nagrinėjimas

A — Išankstinės pastabos dėl dabartinės teismo praktikos

37. Prieš imantis nagrinėti abu prejudicinius klausimus, manau, būtina apžvelgti dabartinę Teisingumo Teismo praktiką, susijusią su administracinių ir teismo sprendimų, kurie tapo galutiniais ir dėl kurių paaiškėjo, kad jie prieštarauja Bendrijos teisei, kaip ją vėliau išaiškino Teisingumo Teismas, persvarstymo problemomis. Tai leis nustatyti įvairius atvejus, dėl kurių buvo kreiptasi į Teisingumo Teismą, kaip jis juos įvertino ir kokie ypatumai buvo būdingi situacijai, su kuria buvo susidurta minėtame sprendime *Kühne & Heitz*.

38. Pirmiausia konstatuotina, kad, išskyrus įvairių atvejų, susijusių su galutinių nacionalinių sprendimų persvarstymu, nedidelius skirtumus, šios teismų praktikos pagrindinė kryptis – Teisingumo Teismo pripažįstama teisinio saugumo principo svarba.

39. Teisinio saugumo principas, jau seniai Teisingumo Teismo pripažintas bendroju

Bendrijos teisės principu¹¹, yra dvejopo pobūdžio, nes juo siekiama užtikrinti tiek normos kokybę ir vientisumą, tiek teisinių santykių stabilumą¹².

40. Būtent šis teisinių santykių stabilumo reikalavimas Teisingumo Teismui ypač rūpėjo keliuose neseniai priimtuose sprendimuose.

41. Teisingumo Teismas ypač prižiūri, kad būtų paisoma galutinio sprendimo principo, nes šis padeda įgyvendinti teisinių santykių stabilumo reikalavimą.

42. Pavyzdžiui, 2003 m. rugsėjo 30 d. sprendime *Köbler*¹³ atsakydamas į tam tikrų vyriausybių, kurios, remdamosi galutinio sprendimoprincipu, gynė poziciją, kad valstybių narių atsakomybės už Bendrijos teisės pažeidimu privatiems asmenims padarytą žalą principas negali būti taikomas paskutinės instancijos nacionalinio teismo sprendimams, argumentus, Teisingumo Teismas

11 — Žr. 1961 m. kovo 22 d. Sprendimą *SNLIPAT prieš Aukščiausiąją valdžios instituciją* (42/59 ir 49/59, Rink. p. 99) ir 1962 m. balandžio 6 d. Sprendimą *De Geus en Uittenbogerd* (13/61, Rink. p. 89).

12 — R.Mehdi, „Variations sur le principe de sécurité juridique“, *Liber Amicorum Jean Raux, Apogée*, Renas, 2006, p. 177, 178.

13 — C-224/01, Rink. p. I-10239.

pabrėžė galutinio sprendimo principo svarbą. Jis nusprendė, kad „iš tiesų siekiant užtikrinti teisės ir teisinių santykių stabilumą, taip pat gerą teisingumo administravimą, yra svarbu, kad teismo sprendimai, kurie, išnaudojus visas galimas teisių gynimo priemones arba pasibaigus numatytiems naudojimosi jomis terminams, tampa galutiniais, nebegalėtų būti ginčijami“¹⁴. Jis pridūrė, jog „tai, kad yra pripažįstamas valstybės atsakomybės už paskutinės instancijos teismo sprendimą principas, savaime nereiškia, kad yra ginčijama tokio sprendimo teisinė galia, nes proceso dėl valstybės narės atsakomybės tikslas yra kitoks ir jame nebūtinai dalyvauja tos pačios šalys, kurios dalyvauja procese, pasibaigusiam sprendimo, įgijusio teisinę galią, priėmimu“¹⁵, ir kad, šiaip ar taip, jis nėra priežastis persvarstyti teismo sprendimą, kuriuo buvo padaryta žalos.

43. 2006 m. kovo 16 d. Sprendime *Kapferer*¹⁶ Teisingumo Teismas vėl pabrėžė galutiniais tapusių teismo sprendimų stabilumo reikalavimą ir svarbą, kurią šiuo atžvilgiu galutinio sprendimo principas įgyja tiek Bendrijos teisės sistemoje, tiek nacionalinės teisės sistemose¹⁷. Iš to, taip pat remdamasis savo

1999 m. birželio 1 d. Sprendimu *Eco Swiss*¹⁸, jis išvedė principą, pagal kurį „Bendrijos teisė nenustato nacionaliniams teismams pareigos netaikyti vidaus proceso taisyklių, suteikiančių sprendimui teisinę galią, net jei tai leistų užkirsti kelią ginčijamam sprendimui padarytam Bendrijos teisės pažeidimui“¹⁹.

44. Esant tokiai teismų praktikai, šįkart, kalbant apie galutinius administracinius sprendimus, minėtas sprendimas *Kühne & Heitz* suteikė Teisingumo Teismui galimybę išdėstyti, kaip, jo manymu, reikalavimai, kylantys iš Bendrijos teisės viršenybės principo ir iš to, kad jo prejudiciniai sprendimai galioja atgaline data, turi būti suderinti su reikalavimais, kylančiais iš teisinio saugumo principo, susijusio su galutinio sprendimo principu.

45. Šioje byloje pirmiausia iškilo klausimas, ar nacionalinei valdžios institucijai nustatyta pareiga Bendrijos teisės normą taip, kaip ją išaiškino Teisingumo Teismas, taikyti net teisiniams santykiams, kurie atsirado ir susiformavo iki Teisingumo Teismui priimančiam sprendimą pagal pateiktą prašymą dėl išaiškinimo, galioja neatsižvelgiant į tai, kad

14 — 38 punktas.

15 — 39 punktas.

16 — C-234/04, Rink. p. I-2585.

17 — 20 punktas.

18 — C-126/97, Rink. p. I-3055, 46 ir 47 punktai.

19 — Minėtas sprendimas *Kapferer* (21 punktas). Tai, kokias taikymo ribas reikia suteikti teisinės galios principui, yra pagrindinis klausimas, nagrinėjamas byloje *Lucchini Sidrurgica* (C-119/05), kurioje generalinis advokatas L. A. Geelhoed 2006 m. rugsėjo 14 d. pateikė savo išvadą.

administracinis sprendimas tapo galutiniu iki tol, kol buvo paprašyta jį persvarstyti atsižvelgiant į šį Teisingumo Teismo sprendimą.

46. Priminęs, kad teisinis saugumas yra vienas iš bendrųjų Bendrijos teisės principų, ir tai, kad administracinis sprendimas, pasibaigus protingiems apskundimo terminams arba išnaudojus visas teisių gynimo priemonės, tampa galutiniu, prisideda prie šio saugumo užtikrinimo, Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad „Bendrijos teisė nenumato reikalavimo, iš esmės įpareigojančio administracinę įstaigą iš naujo nagrinėti tokį tapusį galutiniu administracinį sprendimą“²⁰.

47. Taip buvo nustatyta Teisingumo Teismo norimo požiūrio kryptis: atsižvelgiant į teisinio saugumo principo reikalavimus, nacionalinė valdžios institucija pagal Bendrijos teisę nėra įpareigota iš naujo nagrinėti galutiniu tapusio administracinio sprendimo. Ji yra įpareigota persvarstyti ir prireikus iš naujo nagrinėti tokį sprendimą tik išimtiniais atvejais, susiklosčius aplinkybėms, kurių baigtinį sąrašą pabandė pateikti Teisingumo Teismas.

48. To siekdamas, jis labai vadovavosi nagrinėjamos bylos aplinkybėmis. Taigi, jis išvardijo keturias „aplinkybes“, kurios buvo būdingos pagrindinei bylai ir kurios, kartu

paimtos, vertinant EB 10 straipsnio atžvilgiu, nustato administracinei įstaigai, į kurią kreipiamasi su prašymu dėl persvarstymo, pareigą persvarstyti sprendimą. Primintina, kokios yra šios aplinkybės, kurias Teisingumo Teismas nurodė ir sprendimo motyvuose, ir rezoliucinėje dalyje:

— ši įstaiga pagal nacionalinę teisę gali iš naujo nagrinėti tokį sprendimą,

— aptariamas sprendimas tapo galutiniu, nes buvo priimtas paskutinės instancijos nacionalinio teismo sprendimas,

— šis sprendimas grindžiamas Bendrijos teisės aiškinimu, kuris, remiantis vėlesne Teisingumo Teismo praktika, yra klaidingas ir priimtas nepateikus prejudicinio klausimo Teisingumo Teismui pagal EB 234 straipsnio trečiojoje pastraipoje numatytas sąlygas, ir

— suinteresuotasis asmuo nedelsdamas kreipėsi į administracinę įstaigą po to, kai sužinojo apie šią teismo praktiką.

20 — Minėtas sprendimas *Kühne & Heitz* (24 punktas).

49. Teisingumo Teismo teigimu, „tokiomis aplinkybėmis, remiantis iš EB 10 straipsnio kylančiu bendradarbiavimo principu, atitinkama administracinė įstaiga yra įpareigota persvarstyti (galutinį administracinį sprendimą), kad atsižvelgtų į nuo to laiko Teisingumo Teismo pateiktą atitinkamos Bendrijos teisės nuostatos aiškinimą. (Be to, ši) įstaiga turi, atsižvelgdama į šio persvarstymo rezultatus, nustatyti, kiek ji gali keisti atitinkamą sprendimą nepažeisdama trečiųjų asmenų interesų“²¹.

50. Dėl to, ką Teisingumo Teismas nusprendė minėtame sprendime *Kühne & Heitz*, galėjo kilti tam tikrų neaiškumų.

51. Pavyzdžiui, iš Teisingumo Teismo nurodyto skirtumo tarp galutinio administracinio sprendimo persvarstymo ir atšaukimo galima buvo suprasti, kad iš šio teismo sprendimo darytina išvada, jog jame nustatytas įpareigojimas yra taikomas tik šio administracinio sprendimo persvarstymui ir kad kompetentinga administracinė įstaiga turi visiškai laikytis proceso normų, reglamentuojančių tokio sprendimo atšaukimą pagal nacionalinę teisę. Tiesa, taip suprantant minėtą sprendimą *Kühne & Heitz* kompetentinga administracinė įstaiga privalėtų pagal EB 10 straipsnį persvarstyti galutinį administracinį sprendimą, bet net jei taip persvarsčius paaiškėtų,

kad šis sprendimas prieštarauja Teisingumo Teismo vėliau pateiktam Bendrijos teisės aiškinimui ir nors būtų visos šiame teismo sprendime išvardytos sąlygos, galėtų atsisakyti atšaukti šį administracinį sprendimą, jei nacionalinė teisė suteikia jai diskreciją šiuo atžvilgiu.

52. Nemanau, kad minėto sprendimo *Kühne & Heitz* aiškinimas turi būti toks. Šiuo atžvilgiu pritariu Europos Bendrijų Komisijos nuomonei, jog šis sprendimas turi būti aiškinamas taip, kad kompetentinga administracinė įstaiga, jei vidaus teisė jai suteikia teisę atšaukti galutinį administracinį sprendimą ir yra minėtame sprendime tiksliai išvardytos aplinkybės, taip pat yra įpareigota pagal EB 10 straipsnį imtis atšaukimo procedūros, jei iš tokio sprendimo persvarstymo matyti, kad jis ėmė prieštarauti nuo to laiko Teisingumo Teismo pateiktam Bendrijos teisės aiškinimui²².

53. Iš esmės manau, jog formuluodamas savo sprendimo 27 punktą Teisingumo Teismas norėjo pažymėti, kad pagal EB 10 straipsnį ir esant minėtoms sąlygoms kompetentinga administracinė įstaiga privalo persvarstyti sprendimą, tačiau tai nereiškia, kad

21 — Ten pat (27 punktą).

22 — Žr. Komisijos pastabų 40 punktą.

ginčijamas galutinis administracinis sprendimas nėra automatiškai atšaukiamas, nes tai priklauso būtent nuo persvarstymo rezultatų.

54. Atsižvelgiant į bylą, kurioje buvo priimtas minėtas sprendimas *Kühne & Heitz*, suprantama, kodėl Teisingumo Teismas atskyrė tokio sprendimo persvarstymą ir atšaukimą. Iš esmės taikydama šį teismo sprendimą, kompetentinga administracinė įstaiga, persvarstydamą administracinį sprendimą, kuriame yra reikalaujama grąžinti eksporto grąžinamąsias išmokas, turi nustatyti, ar kiekvienai eksportuotai prekei – šiuo atveju naminių paukščių skerdenų gabalams – priklausė eksporto grąžinamoji išmoka ir, jei taip, koks jos konkretus dydis. Taigi šis persvarstymas yra susijęs su tuo, kad konkrečioms bylos aplinkybėms turi būti pritaikytas Teisingumo Teismo aiškinimas, pateiktas 1994 m. spalio 5 d. Sprendime *Voogd Vlees-import en-export*²³, – „šlaunelė kartu su nugaros dalimi turi būti laikoma šlaunele pagal senosios nomenklatūros 02.02 B II e) 3 subpoziciją ir pagal naujosios nomenklatūros 0207 41 51 000 subpoziciją, jei ši nugaros dalis nėra pakankamai didelė, kad suteiktų produktui savo esminius požymius“²⁴, ir padarytos atitinkamos išvados dėl visų eksportuotų prekių.

55. Manau, kad tokiomis aplinkybėmis EB 10 straipsnis įpareigoja administracinę

įstaigą atšaukti savo administracinį sprendimą tiek, kiek tai yra būtina atsižvelgiant į persvarstymo rezultatus. Manau, būtent tai norėjo pasakyti Teisingumo Teismas savo minėtame sprendime *Kühne & Heitz*, patikslindamas, koks yra pareigos persvarstyti sprendimą tikslas: „atsižvelgti į nuo to laiko Teisingumo Teismo pateiktą atitinkamos (Bendrijos teisės) nuostatos aiškinimą“²⁵.

56. Be to, Teisingumo Teismo šiame sprendime pasirinkta pozicija – EB 10 straipsnio aiškinimą labai susieti su pagrindinės bylos aplinkybėmis – galėjo sukelti klausimų dėl šio sprendimo taikymo ribų. Kai kam galėjo kilti klausimų, ar tai yra principinis sprendimas, ar tik konkrečios bylos sprendimas, kaip būtų galima suprasti iš aiškių ir pasikartojančių nuorodų į pagrindinės bylos aplinkybes.

57. Tolesnė Teisingumo Teismo praktika kažkiek leidžia atsakyti į dalį šių klausimų. Iš esmės, ne kartą darydamas nuorodą į minėtą sprendimą *Kühne & Heitz* ir jame išvardytoms „aplinkybėms“ suteikdamas „sąlygų“ statusą, Teisingumo Teismas, atrodo, norėjo įtvirtinti šį sprendimą kaip atskaitos tašką

23 — C-151/93, Rink. p. I-4915.

24 — 20 punktas.

25 — 27 ir 28 punktai.

savo praktikoje, atskirtiną nuo bylos, kurioje jis buvo priimtas, neesminių faktinių ir teisinių aplinkybių.

58. Pavyzdžiui, minėtame sprendime *Kapferer* Teisingumo Teismas mini „sąlygą“, pagal kurią atitinkama įstaiga turi turėti teisę iš naujo nagrinėti galutinį sprendimą²⁶. Be to, savo 2006 m. rugsėjo 19 d. sprendime *i-21 Germany ir Arcor*²⁷ Teisingumo Teismas nurodo, jog iš minėto sprendimo *Kühne & Heitz* 28 punkto matyti, kad, „vadovaujantis iš EB 10 straipsnio išplaukiančiu bendradarbiavimo principu, už administracinio sprendimo priėmimą atsakinga administracinė įstaiga privalo persvarstyti šį sprendimą ir galbūt jį iš naujo nagrinėti, jei įvykdytos keturios sąlygos“²⁸.

59. Vis dėlto minėtas sprendimas *Kühne & Heitz*, atrodo, iš esmės yra skirtas taikyti vienu konkrečiu atveju – kai pateikiamas prašymas persvarstyti administracinį sprendimą, kuris, išnaudojus visas teisių gynimo priemones pagal nacionalinę teisę, tapo galutiniu ir dėl kurio paaiškėjo, kad jis prieštarauja Bendrijos teisei, kaip ją vėliau išaiškino Teisingumo Teismas, jei paskutinės instancijos nacionalinis teismas nesikreipė į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, priešingai nei numatyta

EB 234 straipsnio trečiojoje pastraipoje²⁹. Tokį šio sprendimo vertinimą rodo minėti sprendimai *Kapferer* ir *i-21 Germany ir Arcor*, nes juose nuoroda į minėtą sprendimą *Kühne & Heitz* daroma siekiant geriau nuo jo atsiriboti ir tai daroma pakankamai griežtai³⁰.

60. Pavyzdžiui, minėtame sprendime *Kapferer* Teisingumo Teismas gana atsargiai vertina galimybę principus, kurie minėtame sprendime *Kühne & Heitz* yra nustatyti galutiniam administraciniam sprendimui, pritaikyti įsiteisėjusiam teismo sprendimui³¹. Tik paminėjęs pirmąją šiame sprendime nustatytą sąlygą, – kad pagal nacionalinę teisę atitinkama įstaiga turi turėti teisę iš naujo nagrinėti pirmiau priimtą sprendimą, – tuoj pat konstatuoja, kad ši sąlyga nėra įvykdyta

26 — 23 punktas.

27 — C-392/04 ir C-422/04, Rink. p. I-8559.

28 — 52 punktas (kitu šriftu pažymėta mano).

29 — Kaip savo pastabų 21 punkte pažymi Komisija, gali būti tariama, kad minėtu savo sprendimu *Kühne & Heitz* Teisingumo Teismas nustatė asmeniui, be valstybės narės kylančios pareigos atlyginti žalą, jei paskutinės instancijos nacionalinis teismas pažeidė Bendrijos teisę (tai kyla iš minėto sprendimo *Köbler*), antrą teisinę priemonę, kad jis, nepaisant taikytinų nuostatų aiškinimo, prieštaraujančio Bendrijos teisei, ir pareigos pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pažeidimo, galėtų ginti Bendrijos teises jam garantuotą teisę.

30 — Taip pat pažymėtina, kad antrasis klausimas, kurį *Finanzgericht Hamburg* uždavė pateikdamas prašymą priimti prejudicinį sprendimą, dėl kurio buvo priimtas 2006 m. balandžio 6 d. Sprendimas *ED & F Man Sugar* (C-274/04, Rink. p. I-3269), galėjo paskatinti Teisingumo Teismą nusistatyti poziciją dėl minėto sprendimo *Kühne & Heitz*. Tačiau, atsižvelgdamas į savo atsakymą į pirmąjį klausimą, Teisingumo Teismas nusprendė, kad nereikia atsakyti į antrąjį klausimą.

31 — Šis atsargumas yra išreiškiamas šioje sprendimo vietoje: „<...> net jei (*Kühne & Heitz*) sprendime nustatyti principai galėtų būti taikomi tokiame kontekste, kuris, kaip ir pagrindinėje byloje, yra susijęs su įsiteisėjusiu teismo sprendimu <...>“ (23 punktas).

byloje, kurioje buvo priimtas minėtas sprendimas *Kapferer*.

61. Minėtame sprendime *i-21 Germany ir Arcor* aiškiai išreiškiama Teisingumo Teismo valia minėtame sprendime *Kühne & Heitz* nustatytų principų netaikyti situacijai, kai asmuo, prašantis atšaukti galutinį sprendimą, nepasinaudojo savo teise paduoti administracinį skundą dėl šio sprendimo. Reikia trumpai priminti šio sprendimo faktines ir teises aplinkybes, norint gerai suvokti, kodėl jame pateiktas vertinimas, palyginti su pateiktuoju minėtame sprendime *Kühne & Heitz*, yra skirtingas. Jas apibūdinti juo labiau reikia dėl to, kad byloje, kurioje buvo priimtas minėtas sprendimas *i-21 Germany ir Arcor*, kaip ir šioje byloje, svarbi nacionalinė nuostata – tai *VwVfG* 48 straipsnio 1 dalis.

62. Dvi telekomunikacijų bendrovės, *i-21* ir *Arcor*, buvo apmokestintos mokesčiu už individualią telekomunikacijų licenciją. Jos neginčydamos sumokėjo šį mokesį ir neapskundė jo per vieną mėnesį nuo reikalavimo sumokėti mokesį gavimo. Mokesčio suma buvo apskaičiuojama remiantis regulavimo institucijos bendrųjų administracinių sąnaudų išankstiniu apmokėjimu už 30 metų laikotarpį.

63. Nagrinėdamas skundą, kuriuo buvo siekiama panaikinti reikalavimą sumokėti mokesį, ginčytą per nustatytą terminą, *Bundesverwaltungsgericht* nusprendė, kad potvarkis dėl mokesčio už telekomunikacijų licencijas prieštarauja Vokietijos telekomunikacijų įstatymui bei Vokietijos konstituciniam įstatymui, ir patvirtino atitinkamo reikalavimo panaikinimą. Priėmus šį sprendimą, *i-21* ir *Arcor* nesėkmingai reikalavo grąžinti jų sumokėtą mokesį. Kiekviena iš jų padavė administracinį skundą *Verwaltungsgericht*, kuris juos atmetė motyvuodamas tuo, kad jų atžvilgiu priimti reikalavimai sumokėti mokesį tapo galutiniais ir šiuo atveju nėra galimybės užginčyti administracinės įstaigos atsisakymo atšaukti šiuos reikalavimus.

64. *i-21* ir *Arcor* nusprendė, kad *Verwaltungsgericht* padarė teisės klaidą tiek nacionalinės, tiek Bendrijos teisės atžvilgiu, ir pateikė kasacinį skundą *Bundesverwaltungsgericht*.

65. Šis nacionalinis teismas nutarė pateikti Teisingumo Teismui du klausimus. Pirma, jis Teisingumo Teismo paklausė, ar 1997 m. balandžio 10 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 97/13/EB dėl bendrųjų leidimų ir individualių licencijų išdavimo telekomunikacijų paslaugų srityje bendrųjų principų³² 11 straipsnio 1 dalis

32 — OL L 117, p. 15.

draudžia taikyti individualių licencijų išdavimo mokesčių, apskaičiuotą atsižvelgiant į reguliavimo institucijos bendrąsias administracines šių licencijų išdavimo sąnaudas per 30 metų laikotarpį. Į šį klausimą Teisingumo Teismas atsakė teigiamai.

Teismas nusprendė minėtame sprendime *Kühne & Heitz*³⁴.

66. Antra, *Bundesverwaltungsgericht* norėjo sužinoti, ar EB 10 straipsnis ir Direktyvos 97/13 11 straipsnio 1 dalis turi būti aiškunami kaip reikalaujantys atšaukti reikalavimą sumokėti mokesčių, kuris nebuvo užginčytas per nacionalinėje teisėje numatytą terminą, jeigu nacionalinė teisė leidžia tokį atšaukimą, bet nereikalauja jo.

68. Kalbant apie galimą minėto sprendimo taikymą šiam atvejui, Teisingumo Teismo žodžiai yra nedviprasmiški:

„53. Vis dėlto byla, kurioje priimtas minėtas sprendimas *Kühne & Heitz*, iš esmės skiriasi nuo nagrinėjamų pagrindinių bylų. Įmonė *Kühne & Heitz NV* išnaudojo faktiškai visas savo turimas teisių gynimo priemones, o pagrindinėse bylose *i-21* ir *Arcor* nepasinaudojo teise apskųsti jiems pateiktus reikalavimus sumokėti mokesčių.

67. Iš sprendimų dėl prašymų priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad šis teismas Teisingumo Teismo prašė pasakyti, ar EB 10 straipsnis ir Direktyvos 97/13 11 straipsnio 1 dalis riboja nacionalinės reguliavimo institucijos diskreciją atšaukti reikalavimus sumokėti mokesčius³³, atsižvelgiant pirmiausia į tai, ką Teisingumo

54. Todėl, priešingai nei teigia *i-21*, minėtas sprendimas *Kühne & Heitz* nėra tinkamas siekiant nustatyti, ar tokioje situacijoje, kokia yra pagrindinėje byloje, administracinė institucija privalo persvarstyti tapusius galutiniais sprendimus.“

33 — Primintina, kad pagal Vokietijos teismų praktiką administracinė institucija pagal *VwVfG* 48 straipsnio 1 dalį iš esmės turi diskreciją atšaukti neteisėtą administracinį aktą, tapusį galutiniu. Tačiau šios diskrecijos nelieka, jei atitinkamo akto palikimas galioti yra „paprasciausiai neįmanomas“, atsižvelgiant į viešosios tvarkos, sąžiningumo, teisingumo, vienodo požiūrio arba akivaizdaus neteisėtumo sampratą.

34 — Šiuo atžvilgiu *Bundesverwaltungsgericht* nurodė, kad kasaciniai skundai negalėjo būti tenkinami taikant vien nacionalinę teisę. Šio teismo teigimu, tai nebuvo atvejis, kai reikalavimų sumokėti mokesčių palikimas galioti būtų buvęs „paprasciausiai neįmanomas“, kuriuo administracinės institucijos diskrecija sumažėtų tiek, kad ji būtų galėjusi tik atšaukti reikalavimus.

69. Taigi tai, kas buvo nuspręsta minėtame sprendime *Kühne & Heitz*, netaikytina tais atvejais, kai dėl administracinio sprendimo, kurį prašoma atšaukti, per nacionalinėje teisėje nustatytą terminą nebuvo paduota administracinio skundo, ir tai, ar kompetentinga administracinė įstaiga yra įpareigota imtis tokio atšaukimo, visiškai priklauso nuo šioje srityje taikytinų nacionalinių nuostatų, t. y. *VwVfG* 48 straipsnio 1 dalies. Tokiu atveju yra visiškai apsaugotas valstybių narių proceso autonomijos principas, net jei jis tebėra ribojamas veiksmingumo ir lygiavertiškumo principų. Būtent antrasis principas šiuo atveju turi lemiamą reikšmę.

70. Iš esmės lygiavertiškumo principas reikalauja, kad nacionalinių proceso normų visuma „būtų vienodai taikoma tiek Bendrijos, tiek nacionalinės teisės pažeidimu grindžiamiems ieškiniams“³⁵. Teisingumo Teismo teigimu, iš to išplaukia, „kad kai apskundimui taikytinos nacionalinės teisės normos nustato pareigą atšaukti pagal nacionalinę teisę neteisėtą, nors ir tapusį galutiniu, administracinį aktą, jei šio akto palikimas galioti būtų „paprasciausiai neįmanomas“, ta pati pareiga atšaukti lygiavertėmis aplinkybėmis turi egzistuoti ir kai administracinis aktas pažeidžia Bendrijos teisę“³⁶. Toliau

Teisingumo Teismas pataria nacionaliniam teismui patikrinti, ar Vokietijos teismų praktikoje nustatyti kriterijai, leidžiantys įvertinti sąvoką „paprasciausiai neįmanomas“, netaikomi skirtingai, atsižvelgiant į tai, ar yra nagrinėjama nacionalinė, ar Bendrijos teisė.

71. Vienas iš šių kriterijų yra susijęs su administraciniu aktu, akivaizdžiai neteisėtu aukštesnę teisinę galią turinčių normų atžvilgiu. Susiedamas tai su lygiavertiškumo principu, Teisingumo Teismas pažymi, kad „jei taikant nacionalinės teisės normas administracinė institucija privalo atšaukti tapusį galutiniu administracinį sprendimą, kai jis akivaizdžiai pažeidžia nacionalinę teisę, ta pati pareiga turi egzistuoti ir kai šis sprendimas akivaizdžiai pažeidžia Bendrijos teisę“³⁷. Davęs keletą patarimų³⁸, Teisingumo Teismas palieka nacionaliniam teismui „įvertinti, ar Bendrijos teisę aiškiai pažeidžiantis teisės aktas, koku antai grindžiami pagrindinėje byloje nagrinėjami reikalavimai sumokėti mokestį, yra akivaizdžiai neteisėtas atitinkamos nacionalinės teisės prasme“³⁹.

35 — Minėtas sprendimas *I-21 Germany ir Arcor* (62 punktas).

36 — Ten pat (63 punktas).

37 — Ten pat (69 punktas).

38 — Ten pat (70 punktas).

39 — Ten pat (71 punktas).

72. Toliau Teisingumo Teismas formuluoja tokį atsakymą nacionaliniam teismui:

galutinį administracinį sprendimą, net jei šis prieštarauja Bendrijos teisei, vėliau išaiškintai Teisingumo Teismo.

„EB 10 straipsnis, skaitant jį kartu su Direktyvos 97/13 11 straipsnio 1 dalimi, iš nacionalinio teismo reikalauja įvertinti, ar Bendrijos teisę aiškiai pažeidžiantis teisės aktas <...> yra akivaizdžiai neteisėtas atitinkamos nacionalinės teisės prasme. Jei taip yra nagrinėjamu atveju, šis teismas turi imtis visų priemonių pagal nacionalinę teisę dėl (šių reikalavimų) atšaukimo“⁴⁰.

75. Pagal valstybių narių proceso autonomijos principą turi būti visiškai taikoma nacionalinė proceso teisė.

73. Vėliausia teismų praktika galutinių administracinių ir teismo sprendimų persvarstymo srityje, manau, gali būti apibendrinta taip.

76. Tačiau paaiškėjus, kad tam tikra nacionalinė proceso norma, trukdanti persvarstyti galutinį sprendimą, prieštarauja lygiavertiškumo ir (arba) veiksmingumo principams, nacionalinis teismas neturi taikyti tokios normos.

74. Atsižvelgiant į svarbą, kurią tiek Bendrijos teisės sistemoje, tiek nacionalinėse teisės sistemose turi teisinio saugumo principas ir galutinio sprendimo principas, Bendrijos teisėje nereikalaujama, kad nacionalinė valdžios institucija iš naujo nagrinėtų savo paskelbtą

77. Kalbant konkrečiai apie galutinių administracinių sprendimų persvarstymo problemą, EB 10 straipsnio daromo poveikio pobūdis ir intensyvumas priklauso nuo konkretaus atvejo.

78. Iš minėto sprendimo *i-21 Germany ir Arcor* matyti, kad tuo atveju, kai dėl galutinio administracinio sprendimo teisme nebuvo paduota administracinio skundo, EB 10 straipsnis kartu su Bendrijos nuostata, kurios pažeidimu yra remiamasi, įpareigoja nacionalinį teismą, į kurį buvo kreiptasi dėl

40 — Ten pat (72 punktą).

kompetentingos nacionalinės valdžios institucijos atsisakymo persvarstyti šį sprendimą, bent patikrinti, ar taikant lygiavertiškumo principą pagal nacionalines proceso normas neatsiranda pareigos persvarstyti ir prirėikus atšaukti šį sprendimą.

79. Šiuo atveju EB 10 straipsnyje reikalaujama pasinaudoti visomis galimomis nacionalinio proceso teisės priemonėmis, kad, jei ši leidžia, būtų persvarstytas ir prirėikus atšauktas Bendrijos teisei prieštaraujantis galutinis administracinis sprendimas.

80. Tokiu atveju, kuris buvo nagrinėjamas minėtame sprendime *Kühne & Heitz*, Teisingumo Teismas pats nustatė sąlygas, kuriomis administracinė įstaiga yra įpareigota persvarstyti tokį sprendimą. Tiesa, pirmoji iš šių sąlygų – kad ši įstaiga pagal nacionalinę teisę turėtų teisę iš naujo nagrinėti tokį sprendimą. Taigi pareiga persvarstyti visų pirma priklauso nuo to, ar yra nacionalinė proceso norma, suteikianti kompetentingai administracinei įstaigai tokią teisę.

81. Taigi čia pasibaigia valstybių narių proceso autonomijai suteikta pirmenybė, manau, tai paaiškinama atitinkamo atvejo ypatumais. Iš esmės tuo atveju, jei nacionalinis teismas,

kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami, klaidingai aiškino Bendrijos teisę ir pažeidė savo pareigą pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą, numatytą EB 234 straipsnio trečiojoje pastraipoje, dėl EB 10 straipsnio poveikio teisė persvarstyti sprendimą, kurią nacionalinė teisė suteikia administracinei įstaigai, tampa pareiga persvarstyti galutinį administracinį sprendimą, kuris prieštarauja Bendrijos teisei, ir, atsižvelgiant į šio persvarstymo rezultatus, jį atšaukti arba ne.

82. Taigi tai, kas buvo nuspręsta minėtame sprendime *Kühne & Heitz*, leidžia, pasinaudojus EB 10 straipsniu, sušvelninti neigiamas pasekmes, atsirandančias EB 234 straipsnio trečiojoje pastraipoje numatytu atveju nepateikus prašymo priimti prejudicinį sprendimą, ir suteikia asmenims, išnaudojusiems nacionalinės teisės suteikiamas teisių gynimo priemones, naują galimybę ginti savo teises, kurias jiems suteikia Bendrijos teisė.

83. Kaip, manau, teisingai, atsižvelgiant į dabartinę teismo praktiką, nurodo Suomijos vyriausybė⁴¹, minėtame sprendime *Kühne & Heitz* yra nustatytos sąlygos, kuriomis pareiga persvarstyti sprendimą kyla visais atvejais. Tačiau Bendrijos teisė nedraudžia

41 — Suomijos vyriausybės pastabų 15 punktas.

persvarstymo atlikti taip pat ir kitomis aplinkybėmis, jei tai leidžiama pagal nacionalines proceso nuostatas.

86. *Kempter*, Suomijos vyriausybė ir Komisija mano, kad į šį klausimą turi būti atsakyta neigiamai.

84. Kadangi nagrinėjamoje byloje faktinės ir teisinės aplinkybės yra panašios į minėtojo sprendimo *Kühne & Heitz*, manau, kad, vertinant šį prašymą priimti prejudicinį sprendimą, turi būti laikomasi Teisingumo Teismo požiūrio minėtame sprendime.

87. Visų pirma Komisija pažymi, kad nei minėto sprendimo *Kühne & Heitz* motyvuose, nei rezoliucinėje dalyje nematyti sąlygos, pagal kurią suinteresuotasis asmuo atitinkamą administracinį aktą nacionaliniame teisme turėtų ginčyti remdamasis Bendrijos teise.

B — *Dėl pirmojo prejudicinio klausimo*

85. Šiuo pirmuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės Teisingumo Teismo prašo nuspręsti, ar tam, kad būtų įvykdyta minėtame sprendime *Kühne & Heitz* nustatyta sąlyga, pagal kurią paskutinės instancijos nacionalinio teismo sprendimas, kuris, atsižvelgiant į vėlesnę Teisingumo Teismo praktiką, yra grindžiamas klaidingu Bendrijos teisės aiškinimu ir yra priimtas nesikreipus su prejudiciniu klausimu į Teisingumo Teismą pagal EB 234 straipsnio trečiojoje pastraipoje numatytas sąlygas, reikia, kad pareiškėjas pagrindinėje byloje, pagal nacionalinę teisę paduodamas administracinį skundą teisme dėl ginčijamo administracinio sprendimo, remtųsi Bendrijos teise.

88. Be to, Suomijos vyriausybė mano, kad dėl tokios sąlygos galimybė pasinaudoti Bendrijos teisinės sistemos pripažintomis teisėmis taptų praktiškai neįmanoma ir todėl ji prieštarauja veiksmingumo principui. Ši vyriausybė taip pat pritaria prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo požiūriui, kad jei nacionalinis teismas nepripažino Bendrijos teisės klausimo svarbos, asmuo, kurio teisės yra pažeistos, neturi nukentėti.

89. Be to, *Kempter* ir Komisija pažymi, kad pareiga pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą, kylanti paskutinės instancijos nacionaliniams teismams pagal EB 234 straipsnio trečiąją pastraipą, negali priklausyti nuo to, ar bylos šalys pateikia tokį prašymą bylą nagrinėjančiam teismui, arba nuo to, ar jos remiasi Bendrijos teisės pažeidimu.

90. Čekijos vyriausybė reiškia nuomonę, jog galutiniam administraciniam sprendimui persvarstyti ir ištaisyti reikia, kad suinteresuotasis asmuo būtų ginčijęs šį sprendimą nacionaliniame teisme remdamasis Bendrijos teise tik tuo atveju, jei šis teismas pagal nacionalinę teisę negali savo iniciatyva taikyti teisės ir jei ši aplinkybė kartu nėra kliūtis lygiavertiškumo ir veiksmingumo principams.

91. Kaip ir *Kempter*, Suomijos vyriausybė ir Komisija, manau, kad minėtame sprendime *Kühne & Heitz* nagrinėtu atveju dėl galutinio administracinio sprendimo persvarstymo ir prireikus atšaukimo, siekiant atsizvelgti į nuo to laiko Teisingumo Teismo pateiktą atitinkamos Bendrijos teisės nuostatos aiškinimą, nereikalaujama, kad suinteresuotasis asmuo remtųsi Bendrijos teise, pagal nacionalinę teisę paduodamas administracinį skundą teisme šiam sprendimui apskūsti, dėl šių priežasčių.

92. Pirma, konstatuotina, kad iš Teisingumo Teismo minėtame sprendime *Kühne & Heitz* nustatytos trečiosios sąlygos, kurią reikia įvykdyti tam, kad kompetentingai administracinei įstaigai atsirastų pareiga persvarstyti sprendimą, teksto visiškai nekyla reikalavimas, kad pagal nacionalinę teisę paduodamas administracinį skundą teisme pareiškėjas turi remtis Bendrijos teise. Reikia pakartoti žodžius, kuriais Teisingumo Teismas apibrėžia šią trečiąją sąlygą:

paskutinės instancijos nacionalinio teismo sprendimas „grindžiamas Bendrijos teisės aiškinimu, kuris, remiantis vėlesne jo atžvilgiu Teisingumo Teismo praktika, yra klaidingas ir priimtas nepateikus prejudicinio klausimo Teisingumo Teismui pagal EB 234 straipsnio trečiojoje pastraipoje numatytas sąlygas“⁴².

93. Taip suformuluota trečioji sąlyga minėtame sprendime *Kühne & Heitz* sudaryta iš dviejų labai susijusių elementų. Pirma, paskutinės instancijos teismo sprendimas yra grindžiamas netinkamu Bendrijos teisės aiškinimu. Antra, šis teismas, pažeisdamas EB 234 straipsnio trečiąją pastraipą, nepateikė Teisingumo Teismui prašymo priimti prejudicinį sprendimą.

94. Tačiau Teisingumo Teismas aiškiai nereikalauja, kad nacionaliniame teisme ieškovas pagrindinėje byloje remtųsi Bendrijos teise⁴³. Taigi nesvarbu, ar teismas, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami, Bendrijos teisę taiko

42 — Minėtas sprendimas *Kühne & Heitz* (28 punktas) (Kitu šriftu pažymėta mano).

43 — Vien ta aplinkybė, kad byloje, kurioje buvo priimtas minėtas sprendimas *Kühne & Heitz*, įmonė pareiškėja, atrodo, iš tikrųjų rėmėsi Bendrijos teise paskutinės instancijos teisme, man neatrodo galinti įrodyti, jog formuluodamas šią trečiąją sąlygą Teisingumo Teismas netiesiogiai reikalavo, kad paskutinės instancijos nacionaliniame teisme būtų remiamasi Bendrijos teise. Šiuo atžvilgiu žr. *Kühne & Heitz* pastabų šioje byloje 22 punktą. Konkrečiai įmonė nurodo, kad vykstant procedūrai, kuriai pasibaigus buvo priimtas 1991 m. lapkričio 22 d. sprendimas *College van Beroep voor het bedrijfsleven*, ji nurodė 1984 m. sausio 18 d. Teisingumo Teismo Sprendimą *Ekro* (327/82, Rink. p. 107).

pagrindinės bylos šalių, ar savo paties iniciatyva. Atsižvelgiant į Teisingumo Teismo pateiktą formulotę, svarbu, kad atitinkamas teismo sprendimas būtų grindžiamas netinkamu Bendrijos teisės aiškinimu, tai rodo neteisingą jos taikymą, o šis teismas nemanė, kad yra būtina kreiptis į Teisingumo Teismą su prejudiciniu klausimu dėl išaiškinimo.

95. Šioje byloje, atrodo, yra būtent toks atvejis. Iš esmės iš prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad nors nei *Kempter*, nei *Finanzgericht Hamburg*, nei *Bundesfinanzhof* nesirėmė Reglamento Nr. 3665/87 5 straipsnio 1 dalimi, šie teismai sprendimą priėmė bent jau iš dalies remdamiesi šiuo reglamentu ir netinkamai jį aiškindami⁴⁴.

96. Antra, svarbu nepamiršti, kad tai, ką Teisingumo Teismo nusprendė minėtame sprendime *Kühne & Heitz*, remiantis jame numatytos trečiosios sąlygos formulote, yra labai susiję su nacionalinių teismų, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami, pareiga pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą, kuri yra jiems nustatyta pagal EB 234 straipsnio trečiąją pastraipą. Kaip ir *Kempter* bei

Komisija, manau, kad ši pareiga nepriklauso nuo to, ar pareiškėjas pagrindinėje byloje prašė atitinkamo teismo pateikti tokį prašymą Teisingumo Teismui, ir dėl jos nereikalaujama, kad jis savo administracinio skundo pagrindus pagrįstų Bendrijos teise.

97. Jei trečioji sąlyga, Teisingumo Teismo nustatyta minėtame sprendime *Kühne & Heitz*, būtų aiškinama taip, kad paskutinės instancijos nacionaliniame teisme ieškovas pagrindinėje byloje turi remtis Bendrijos teise, manau, būtų sudaryta didelių nepatogumų, nes netiesiogiai būtų nustatytas dar vienas atvejis, kada nekiltų pareigos pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą, kurią tokios rūšies teismas turi pagal EB 234 straipsnio trečiąją pastraipą, kaip ją iki šiol aiškino Teisingumo Teismas.

98. Šiuo atžvilgiu primintina, kokia yra pagrindinė prašymo priimti prejudicinį sprendimą instituto numatymo priežastis: sutrukdyti atsirasti ir nusistovėti nacionalinei teismų praktikai, klaidingai aiškinančiai arba neteisingai taikančiai Bendrijos teisę⁴⁵. Ši pareiga yra susijusi su strategine padėtimi, kurią nacionalinėse teismų sistemose užima aukščiausieji teismai. Iš esmės pagal tradiciškai jiems priskiriamą teisės vienodinimo

44 — Žr. prašymo priimti prejudicinį sprendimą versijos prancūzų kalba, p. 8, b punktą ir *Kempter* pastabų 1 ir 2 punktus.

45 — Šiuo klausimu pirmiausia žr. 2005 m. rugsėjo 15 d. Sprendimą *Intermodal Transports* (C-495/03, Rink. p. I-8151, 29 punktą ir cituota teismų praktika).

funkciją jie yra įpareigoti užtikrinti, kad kiti nacionaliniai teismai tinkamai ir veiksmingai taikytų Bendrijos teisę. Be to, jie yra paskutinė instancija galutiniams apeliaciniais skundams, kuriais siekiama užtikrinti teisių, kurias pagal Bendrijos teisę turi asmenys, apsaugą.

EB 234 straipsnio taikymo sąlygomis, matyti, kad prašymo priimti prejudicinį sprendimą pateikimas visiškai priklauso nuo vertinimo, ar yra svarbu ir būtina pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą, kurį atlieka šis teismas, ir visiškai nepriklauso nuo to, kokius administracinio skundo pagrindus nurodė pagrindinės bylos šalys šiame teisme.

99. Pagal 1982 m. spalio 6 d. Sprendime *Cilfit ir kt.*⁴⁶ įtvirtintą teismų praktiką nacionaliniai teismai, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami, „gali, spręsdami Bendrijos teisės klausimą, nesilaikyti pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo tik tuo atveju, jei jie konstatavo, kad iškeltas klausimas nėra svarbus bylai, kad dėl nagrinėjamos Bendrijos teisės nuostatos Teismas jau pateikė savo išaiškinimą arba kad tinkamas Bendrijos teisės taikymas yra toks akivaizdus, kad dėl to negali kilti jokių pagrįstų abejonų“⁴⁷.

101. Prašymas priimti prejudicinį sprendimą, įtvirtinantis Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų tiesioginio bendradarbiavimo procedūrą, iš esmės grindžiamas teismų dialogu. Vykstant šiai procedūrai, pagrindinės bylos šalims tik pasiūloma pateikti pastabas dėl prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo apibrėžto teisinio pagrindo⁴⁸. Teisingumo Teismo teigimu, „neperžengdami (EB 234 straipsnyje) įtvirtintų ribų, tik nacionaliniai teismai sprendžia dėl galimo kreipimosi į Teisingumo Teismą esmės ir objekto ir tik teismai sprendžia, ar prejudiciniu sprendimu, kuris buvo priimtas jų prašymu, buvo pakankamai atsakyta į klausimus, ar jiems atrodo būtina iš naujo kreiptis į Teisingumo Teismą“⁴⁹.

100. Tačiau iš šios teismų praktikos nematyti, kad nacionalinis teismas, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami, gali būti atleidžiamas nuo savo pareigos kreiptis su prejudiciniu klausimu dėl išaiškinimo, jei šalys pagrindinėje byloje jam nepateikė administracinio skundo pagrindo, grindžiamo Bendrijos teise. Priešingai, iš teismo praktikos, susijusios su

102. Taip pat reikia nurodyti, kad Teisingumo Teismas minėtame sprendime *Cilfit ir kt.* patikslino žodžių „tokiam klausimui iškilus“ reikšmę EB 234 straipsnio antro-

46 — 283/81, Rink. p. 3415.

47 — Minėtas sprendimas *Intermodal Transports* (33 punktas).

48 — 1998 m. balandžio 28 d. Nutartis *Reisebüro Binder* (C-116/96 REV, Rink. p. I-1889, 7 punktas).

49 — Ten pat (8 punktas).

sios ir trečiosios pastraipų prasme, siekdamas nustatyti, kokiomis sąlygomis nacionalinis teismas, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami, turi kreiptis į Teisingumo Teismą.

103. Pasinaudodamas proga jis nurodė, kad prašymas priimti prejudicinį sprendimą nėra teisių gynimo priemonė, prieinama nacionalinio teismo nagrinėjamos bylos šalims. Teisingumo Teismo teigimu, „dėl to nepakanka vienos iš šalių teigimo, jog byloje kyla Bendrijos teisės aiškinimo klausimas, kad atitinkamas teismas turėtų nuspręsti, jog iškyla klausimas (EB 234 straipsnio) prasme. Tačiau tokiam klausimui iškilus jis turi savo iniciatyva kreiptis į Teisingumo Teismą“⁵⁰.

104. Be to, kitame sprendime Teisingumo Teismas pažymėjo, jog, pirma, „tai, kad šalys pagrindinėje byloje nacionaliniame teisme nenurodė Bendrijos teisės problemos, nedraudžia nacionaliniam teismui kreiptis į Teisingumo Teismą“ ir, antra, „(EB 234 straipsnio antrojoje ir trečiojoje pastraipose) numatant kreipimąsi su prejudiciniu klausimu į Teisingumo Teismą, „klausimui iškilus valstybės narės teisme“, šiomis nuostatomis nesiekama apriboti šio kreipimosi tik tais atvejais, kai Bendrijos teisės aiškinimo arba galiojimo klausimas buvo

iškeltas vienos iš pagrindinės bylos šalių iniciatyva, – galimybė kreiptis yra ir tais atvejais, kai nacionalinis teismas pats iškelia šį klausimą, manydamas, kad „sprendimui priimti reikia“ Teisingumo Teismo sprendimo šiuo klausimu“⁵¹.

105. Iš šios teismo praktikos darytina išvada, kad tuo atveju, kai paaiškėja, jog nacionaliniam teismui, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami, siekiant išspręsti savo nagrinėjamą bylą reikia taikyti Bendrijos teisę, EB 234 straipsnis įpareigoja šį teismą kreiptis į Teisingumo Teismą visais kilusiais aiškinimo klausimais, net jei pareiškėjas pagrindinėje byloje nenurodė jokio administracinio skundo pagrindo, susijusio su Bendrijos teise, išskyrus išlygas, kurias Teisingumo Teismas pripažino minėtame sprendime *Cilfit ir kt.* ir kurias neseniai priminė minėtame sprendime *Intermodal Transports*.

106. Toks aiškinimas nereiškia, kad nacionalinis teismas, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami, pagal Bendrijos teisę yra įpareigotas savo iniciatyva iškelti ieškinio pagrindą, susijusį

50 — Minėtas sprendimas *Cilfit ir kt.* (9 punktas).

51 — 1981 m. birželio 16 d. Sprendimas *Salonia* (126/80, Rink. p. 1563, 7 punktas). Pažymėtina, kad minėtame sprendime *Cilfit ir kt.* Teisingumo Teismas patikslino, jog „iš santykio tarp (EB 234 straipsnio) antrosios ir trečiosios pastraipų kyla, kad trečiojoje pastraipoje nurodyti teismai turi tokią pat diskreciją, kaip ir kiti nacionaliniai teismai, kiek tai yra susiję su tuo, ar sprendimui priimti reikia sprendimo Bendrijos teisės klausimu“ (10 punktas).

su šia teise. Jis paprasčiausiai reiškia, kad, esant situacijai, kai šalys pagrindinėje byloje nesiremia Bendrijos teise, jei šis teismas pagal nacionalinę teisę turi įgaliojimus savo iniciatyva nagrinėti administracinio akto teisėtumą Bendrijos teisės atžvilgiu ir jei jis mano, kad sprendimui priimti būtina taikyti šią teisę, jis iš esmės privalo pateikti Teisingumo Teismui prašymą priimti prejudicinį sprendimą dėl išaiškinimo. Jei jis nesilaiko šios pareigos ir jei jo priimtas sprendimas yra grindžiamas klaidingu Bendrijos teisės aiškinimu, yra įvykdyta trečioji sąlyga, nustatyta minėtame sprendime *Kühne & Heitz*.

107. Trečia, manau, kad jei būtų aiškinama, jog šiai trečiajai sąlygai įvykdyti būtina, kad pareiškėjas pagrindinėje byloje remtųsi Bendrijos teise, esant tokioms aplinkybėms, kokios yra pagrindinėje byloje, tai būtų sunkiai suvokiama.

108. Iš esmės iš prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad reikalavimas, kuris pasirodė prieštaraujantis Bendrijos teisei ir pagal kurį, prisiminkime, nediferencijuotos grąžinamosios išmokos atveju įrodymo, kad atitinkamas produktas per 12 mėnesių nuo eksporto deklaracijos priėmimo dienos buvo

importuotas į trečiąją šalį, galėjo būti pareikalauta net po šios pagalbos išmokėjimo, atitiko ilgametę *Hauptzollamt* praktiką, kurią patvirtino tiek *Finanzgericht Hamburg*, tiek *Bundesfinanzhof* praktika⁵².

109. Tokiomis sąlygomis argi galima asmeniui iš tikrųjų priekaištauti, kad paskutinės instancijos nacionaliniam teismui pateikto administracinio skundo jis negrindė Bendrijos teise, šiuo atveju – Reglamento Nr. 3665/87 5 straipsnio 1 dalies a punktu, jei šis straipsnis, kaip jį nuolat aiškino ir taikė nacionaliniai teismai iki minėto sprendimo *Emsland-Stärke* priėmimo, neleistų jam laimėti bylos? Atsakymas į šį klausimą man atrodo akivaizdus ir galiu suprasti, kad tokiomis aplinkybėmis asmuo savo teisinę strategiją grindžia kitais pagrindais, nesusijusiais su Bendrijos teise⁵³.

110. Todėl, atsižvelgdamas į šiuos samprotavimus, siūlau Teisingumo Teismui į pirmąjį prejudicinį klausimą atsakyti, jog tam, kad būtų įvykdyta minėtame sprendime *Kühne & Heitz* nustatyta sąlyga, pagal kurią

52 — Žr. prašymo priimti prejudicinį sprendimą versiją prancūzų kalba, p. 9 ir 10.

53 — Kitoks atsakymas galėtų paskatinti asmenis remtis Bendrijos teise vien tam, kad apsidraustų tam atveju, jei neapibrėžtoje ateityje paskutinės instancijos teismo sprendimas vėliau imtų prieštarauti Teisingumo Teismo sprendimui, – tai man neatrodo svarbiausia Bendrijos teisės tiesioginio veikimo paskirtis.

paskutinės instancijos nacionalinio teismo sprendimas, kuris, atsižvelgiant į vėlesnę Teisingumo Teismo praktiką, yra grindžiamas klaidingu Bendrijos teisės aiškinimu ir yra priimtas nesikreipus su prejudiciniu klausimu į Teisingumo Teismą pagal EB 234 straipsnio trečiojoje pastraipoje numatytas sąlygas, nereikia, kad pareiškėjas pagrindinėje byloje, pagal nacionalinę teisę paduodamas administracinį skundą teisme dėl ginčijamo administracinio sprendimo, remtųsi Bendrijos teise.

C — Dėl antrojo prejudicinio klausimo

111. Šiuo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas prašo Teisingumo Teismo nuspręsti, ar, be minėtam sprendime *Kühne & Heitz* nustatytų sąlygų, galimybei prašyti persvarstyti ir ištaisyti galutinį administracinį sprendimą, kuris pažeidžia Bendrijos teisę, taikomas laiko apribojimas dėl privalomųjų Bendrijos teisės pagrindų.

112. Primintina, kad šis klausimas kyla dėl ypatingų pagrindinės bylos aplinkybių: tik 2002 m. rugsėjo 16 d. raštu, t. y. praėjus 19 mėnesių po minėto sprendimo *Emsland-Stärke* priėmimo 2000 m. gruodžio 14 d., *Kempter* paprašė *Hauptzollamt* atšaukti 1995 m. rugpjūčio 10 d. sprendimą dėl išmokų grąžinimo.

113. Iš prašymo priimti prejudicinį sprendimą motyvų matyti, kad apskritai formuluojamas antrasis *Finanzgericht Hamburg* klausimas sudarytas iš dviejų dalių⁵⁴.

114. Pirmą, jam iškyla klausimas dėl ketvirtosios sąlygos, kurią Teisingumo Teismas nustatė minėtame sprendime *Kühne & Heitz* ir pagal kurią suinteresuotasis asmuo turi nedelsdamas kreiptis į administracinę įstaigą po to, kai sužinojo apie šią Teisingumo Teismo praktiką, taikymo ribų.

115. Antra, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas apskritai klausia, ar, be šios, ketvirtosios, sąlygos, taip pat laikytina, kad galimybei prašyti persvarstyti ir atšaukti Bendrijos teisei prieštaraujantį galutinį administracinį sprendimą teisinio saugumo sumetimais yra taikomas laiko apribojimas, ar, atvirkščiai, laiko atžvilgiu ji yra neribojama. Kadangi nacionalinė administracinė institucija Bendrijos teisės nuostatos aiškinimą, Teisingumo Teismo pateiktą sprendimą dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, turi taikyti teisiniams santykiams, atsiradusiems iki šio sprendimo priėmimo, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas abejoja, ar su Bendrijos teise yra suderinama tai, kad galimybė prašyti, remiantis minėtu sprendimu

54 — Žr. šios išvados 31–35 punktus.

Emsland-Stärke, persvarstyti ir atšaukti Bendrijos teisę pažeidžiantį tapusį galutiniu administracinį sprendimą laiko atžvilgiu yra ribojama.

116. Taigi iš esmės prašymą priimti prejudicinį sprendimą patekęs teismas prašo Teisingumo Teismo nuspręsti, ar Bendrijos teisė prieštarauja tam, kad galimybei prašyti persvarstyti ir atšaukti administracinį sprendimą, kuris tapo galutiniu išnaudojus visas teisių gynimo priemones pagal nacionalinę teisę ir dėl kurio paaiškėjo, kad jis prieštarauja Bendrijos teisei, vėliau išaiškintai Teisingumo Teismo, jei paskutinės instancijos nacionalinis teismas nesikreipė į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, būtų taikomas laiko apribojimas.

117. Savo rašytinėse pastabose *Kempter* pirmiausia pažymi, kad Bendrijos teisėje nėra jokios specialios nuostatos, susijusios su prašymo persvarstyti sprendimą naikinauju arba senaties terminu. Be to, ji priduria, kad pagal minėtą sprendimą *Kühne & Heitz* suinteresuotasis asmuo gali pasinaudoti savo teise į administracinio sprendimo persvarstymą, tik jei tai leidžiama pagal nacionalines nuostatas. Siekiant nuspręsti, ar ši teisė yra ribojama laiko atžvilgiu, reikėtų atsižvelgti į nacionalines nuostatas, susijusias su senaties terminu.

118. *Kempter* taip pat pažymi, kad tuo atveju, jei pagal analogiją būtų taikomos Bendrijos nuostatos, reglamentuojančios naikinamąjį arba senaties terminą, jos prašymas vis dėlto nelaikytinas pavėluotu. Šiuo atžvilgiu ji pateikia kelis argumentus. Pirmiausia ji pažymi, kad turėjo praeiti kiek laiko, kol dėl Teisingumo Teismo aiškinimo minėtame sprendime *Emsland-Stärke* Vokietijoje atsirado nauja administracinė praktika ir teismų praktika pasuko kitokia kryptimi. Iš esmės *Kempter* nurodo, kad nacionalinėje teismų praktikoje į šį Teisingumo Teismo sprendimą buvo atsižvelgta tik 2002 m. kovo 21 d. *Bundesfinanzhof* sprendime.

119. Kad ir kaip būtų, ji mano, jog dėl to, kad nebuvo jokių galimybių vien nacionalinės teisės pagrindu patenkinti prašymo atšaukti sprendimą dėl išmokų grąžinimo, galimas senaties terminas pagal Bendrijos teisę negalėjo būti pradėtas skaičiuoti anksčiau, nei buvo pateikta generalinio advokato P. Léger išvada byloje, kurioje buvo priimtas minėtas sprendimas *Kühne & Heitz*, t. y. 2003 m. birželio 17 dieną. Iš esmės šioje išvadoje EB 10 straipsnis pirmą kartą buvo aiškinamas taip, kad turėtų būti galimybė persvarstyti tokį sprendimą. Taigi *Kempter* prašymas,

pateiktas iki šios dienos, negali būti laikomas pavėluotu⁵⁵.

120. Dėl ketvirtosios sąlygos, kurią Teisingumo Teismas nustatė minėtame sprendime *Kühne & Heitz*, – kad „suinteresuotasis asmuo nedelsdamas kreipėsi į administracinę įstaigą po to, kai sužinojo apie šią (Bendrijos teismo) praktiką“, iš kurios kyla galutinio administracinio sprendimo neteisėtumas, – Čekijos ir Suomijos vyriausybės pritaria prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nuomonei, kad taip Teisingumo Teismas sukūrė subjektyvų terminą prašyti persvarstyti tokį sprendimą, kuris turi būti siejamas su tuo momentu, kai suinteresuotasis asmuo iš tikrųjų sužinojo apie šią teismo praktiką. Todėl prašymas persvarstyti sprendimą, kurį *Kempter* pateikė per tris mėnesius nuo tos dienos, kai iš tikrųjų sužinojo apie Teisingumo Teismo aiškinimą, tenkina šią sąlygą.

121. Be šios šiame Teisingumo Teismo sprendime nustatytos sąlygos, tos pačios vyriausybės mano, jog Bendrijos teisė nedraudžia teisę prašyti persvarstyti neteisėtą

administracinį sprendimą riboti laiko atžvilgiu. Taigi nacionalinėse proceso normose galėtų būti teisėtai numatyta, kad tokie prašymai turi būti pateikiami per tam tikrus terminus. Šių terminų suderinamumas su Bendrijos teise turėtų būti vertinamas atsižvelgiant į lygiavertiškumo principą (kuris reikalauja, kad terminai būtų ne mažiau palankūs nei tie, kurie numatyti normose, reglamentuojančiose panašius vidinius reikalavimus) ir veiksmingumo principą (kuris reikalauja, kad dėl terminų galimybė pasinaudoti Bendrijos teisinės sistemos pripažintomis teisėmis netaptų praktiškai neįmanoma).

122. Komisija nurodo, kad, jos manymu, antrasis prejudicinis klausimas yra susijęs tik su laikotarpiu nuo Teisingumo Teismo sprendimo, iš kurio kyla administracinio sprendimo neteisėtumas, paskelbimo iki *Kempter* prašymo persvarstyti ir atšaukti šį sprendimą pateikimo, t. y. šiuo atveju – daugiau nei 19 mėnesių. Komisijai neatrodo, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas kalba apie laikotarpį nuo šio prašymo pateikimo iki pradinio administracinio sprendimo (t. y. 1995 m. rugpjūčio 10 d. sprendimas dėl išmokų grąžinimo) priėmimo arba momento, kai *Kempter* sužinojo apie Teisingumo Teismo sprendimą, iš kurio kyla šio administracinio sprendimo neteisėtumas (t. y. 2002 m. liepos 1 d., kai 2002 m. kovo 21 d. *Bundesfinanzhof* sprendimas jai buvo persiųstas faksimile).

55 — *Kempter* šiuos argumentus grindžia 1991 m. liepos 25 d. sprendimu *Emmott* (C-208/90, Rink. p. I-4269), kuriame Teisingumo Teismas nusprendė, kad „Bendrijos teisė prieštarauja tam, kad kompetentingos valstybės narės valdžios institucijos remtųsi nacionalinio proceso normomis, susijusiomis su ieškiniu terminais, kai privatus asmuo pareiškia joms ieškinį nacionaliniame teisme, siekdamas apginti teises, kurios tiesiogiai suteikiamos pagal 1978 m. gruodžio 19 d. Tarybos direktyvos 79/7/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo nuoseklaus įgyvendinimo socialinės apsaugos srityje 4 straipsnio 1 dalį per visą laikotarpį, kol valstybė narė tinkamai neperkėlė šios direktyvos nuostatų į savo nacionalinę teisės sistemą“.

123. Be to, Komisija nurodo, jog dėl valstybių narių proceso autonomijos principo ji nepritaria tam, kad terminas būtų nustatytas Bendrijos lygmeniu. Dėl teisinio saugumo ji siūlo ketvirtąją sąlygą, esančią minėtame sprendime *Kühne & Heitz*, papildyti – numatyti reikalavimą, kad suinteresuotasis asmuo į administracinę įstaigą kreiptųsi nedelsdamas po to, kai sužinojo apie Teisingumo Teismo prejudicinį sprendimą, per, atsižvelgiant į nacionalinės teisės principus, nustatytą protingą laikotarpį, skaičiuojamą nuo minėto sprendimo paskelbimo ir atitinkantį lygiavertiškumo ir veiksmingumo principus.

124. Atsižvelgiant į šiuos argumentus, visų pirma reikia išnagrinėti ketvirtosios sąlygos, pagal kurią numatoma, kad „suinteresuotasis asmuo nedelsdamas kreipėsi į administracinę įstaigą po to, kai sužinojo apie šią (Teisingumo Teismo) praktiką“, taikymo ribas.

125. Grįžtant prie šios nuostatos atsiradimo, t. y. prie bylos, kurioje buvo priimtas minėtas sprendimas *Kühne & Heitz*, aplinkybių, konstatuotina, kad įmonė pareiškė 1994 m. gruodžio 13 d. ir 1995 m. sausio 3 d. raštais paprašė sumokėti eksporto grąžinamąsias išmokas, kurias iš jos buvo pareikalauta grąžinti, praėjus dviem trimis mėnesiams po to, kai 1994 m. spalio 5 d. Teisingumo Teismas priėmė minėtą sprendimą *Voogd Vleesimport en -export*. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui

iškilo klausimas, ar nereikėtų „nukrypti nuo administracinio sprendimo galutinumo tuo atveju, (kai, be kitų aplinkybių) suinteresuotasis asmuo nedelsdamas kreipėsi į administracinę įstaigą po to, kai sužinojo apie Teisingumo Teismo sprendimą“⁵⁶.

126. Tikėtina, kad, atsižvelgdamas į šią aplinkybę savo sprendimo motyvuose ir ją paminėdamas jo rezoliucinėje dalyje, Teisingumo Teismas, turėdamas omenyje pagrindinės bylos aplinkybes, iš tikrųjų norėjo patvirtinti to fakto, kad pareiškėja nedelsdama kreipėsi į administracinę įstaigą po Teisingumo Teismo sprendimo, dėl kurio paaiškėjo ginčijamo administracinio sprendimo neteisėtumas, *paskelbimo, svarbą*.

127. Vėliau minėtame sprendime *i-21 Germany ir Arcor* paversdamas šią „aplinkybę“ „sąlyga“ Teisingumo Teismas vis dėlto paliko tą pačią formuluotę ir nepatikslino, ar šią sąlygą reikia suprasti taip, kad joje kalbama apie tai, kada iš tikrųjų buvo susipažinta su prejudiciniu sprendimu, ar ji turi būti aiškinama taip, kad joje kalbama apie šio sprendimo paskelbimo datą.

128. Atsižvelgdamas į Teisingumo Teismo vartojamus žodžius, aiškinimą, kurį siūlo pra-

56 — Minėtas sprendimas *Kühne & Heitz* (17 punktas).

šymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas ir kurį palaiko Čekijos ir Suomijos vyriausybės, suprantu taip, kad žodžiai „sužinojo apie Teisingumo Teismo praktiką“ siejami su momentu, kai pareiškėjas iš tikrųjų buvo informuotas apie šią praktiką, o ne su data, kurią buvo paskelbtas Teisingumo Teismo sprendimas.

129. Atsižvelgdamas į reikšmę, kurią reikia teikti teisinio saugumo principui, ir ypač teisinių santykių tikrumo reikalavimo svarbą, nepritariu tam, kad būtų pripažintas toks aiškinimas.

130. Iš esmės taip aiškinant pirmenybė suteikiama Teisingumo Teismo nustatytos sąlygos subjektyviajam elementui, o dėl to galėtų kilti sunkumų įrodinėjant momentą, kada iš tikrųjų buvo sužinota apie Teisingumo Teismo praktiką. Priešingai, jei atsižvelgiama į Teisingumo Teismo sprendimo paskelbimo datą, visiškai nėra subjektyviojo elemento, ir tai, man atrodo, labiau atitinka teisinio saugumo principo bei teisinių santykių tikrumo reikalavimus.

131. Pagristai būtų galima atsikirsti, jog reikalavimas, kad suinteresuotasis asmuo nedelsdamas kreiptųsi į administracinę įstaigą po to, kai buvo paskelbtas Teisingumo

Teismo prejudicinis sprendimas, dėl kurio paaiškėjo ginčijamo administracinio sprendimo neteisėtumas, yra per didelis esant tokioms aplinkybėms, kokios yra pagrindinėje byloje. Iš esmės primintina, kad iš bylos matyti, jog turėjo praeiti kiek laiko, kol dėl Teisingumo Teismo aiškinimo minėtame 2000 m. gruodžio 14 d. Sprendime *Emsland-Stärke* Vokietijoje atsirado nauja administracinė praktika ir teismų praktika pasuko kita kryptimi. Iš tikrųjų nacionalinėje teismų praktikoje į šį Teisingumo Teismo sprendimą pirmą kartą buvo atsižvelgta tik 2002 m. kovo 21 d. *Bundesfinanzhof* sprendime. Be to, kaip savo rašytinėse pastabose teigia *Kempter*, reikia atsižvelgti į tai, kad, pirma, šis sprendimas buvo susijęs ne su Reglamentu Nr. 3665/87, bet su prieš tai galiojusi Reglamentu Nr. 2730/79 ir kad, antra, aiškinimas, jog papildomų įrodymų gali būti reikalaujama tik prieš išmokant eksporto grąžinamąsias išmokas, kilo ne iš sprendimo rezoliucinės dalies, o iš jo motyvų 48 punkto. Tokiomis sąlygomis yra neteisinga *Kempter* priekaištauti, kad ji nepateikė *Hauptzollamt* prašymo dėl persvarstymo nedelsiant po Teisingumo Teismo prejudicinio sprendimo paskelbimo.

132. Šios pastabos parodo trūkumus, neišvengiamus siaurai aiškinant sąlygą, pagal kurią „suinteresuotasis asmuo turi nedelsdamas kreiptis į administracinę įstaigą po to, kai sužinojo apie šią (Teisingumo Teismo)

praktiką“. Todėl, manau, turi būti suabejota pačiu šios sąlygos buvimu.

administracinius sprendimus, kurie tapo galutiniais ir prieštarauja Bendrijos teisei, – tokius koks yra nagrinėjamasis pagrindinėje byloje, – pateikti.

133. Tačiau pažymėtina, kad, atsižvelgiant į teisinio saugumo principo svarbą, atrodo teisėta siekti nustatyti tam tikras laiko ribas, taikomas prašymams persvarstyti ir atšaukti administracinius sprendimus, kurie tapo galutiniais išnaudojus visas teisių gynimo priemones pagal nacionalinę teisę ir dėl kurių paaiškėjo, kad jie prieštarauja Bendrijos teisei, vėliau išaiškintą Teisingumo Teismo, jei paskutinės instancijos nacionalinis teismas nesikreipė į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą. Todėl Bendrijos teisė nedraudžia galimybei pateikti tokius prašymus taikyti laiko apribojimo. Taigi reikia nustatyti, pagal kokį metodą tokios laiko ribos gali būti nustatytos.

136. Taip pat manau, kad būtų laikomasi valstybių narių proceso autonomijos principo, jei joms būtų palikta pasirūpinti termino, per kurį tokie prašymai turi būti pateikti, nustatymu. Toks sprendimas man atrodo labiausiai atitinkantis minėtame sprendime *Kühne & Heitz* Teisingumo Teismo nusistatytą poziciją, kuria siekiama suderinti Bendrijos teisės viršenybės principą su valstybių narių proceso autonomijos ir teisinio saugumo principais.

134. Šiomis aplinkybėmis man neatrodo tinkama šias laiko ribas suvokti kaip sąlygą, lemiančią pareigos persvarstyti sprendimą pagal EB 10 straipsnį atsiradimą, ir jas prilyginti kitoms sąlygoms, kurias Teisingumo Teismas nustatė minėtame sprendime *Kühne & Heitz*.

135. Be to, kadangi tai yra procesinio pobūdžio sąlyga, taikoma įgyvendinant iš EB 10 straipsnio kylančią pareigą persvarstyti sprendimą, manau, kad Teisingumo Teismas neturėtų tiesiogiai nustatyti laiko ribų prašymams persvarstyti ir atšaukti

137. Toks nukreipimas į valstybių narių, kurios, be abejo, turėtų paisyti lygiavertiškumo ir veiksmingumo principų, nacionalines proceso normas atitinka ir nusi-stovėjusią Teisingumo Teismo praktiką, pagal kurią protingų naikinamųjų terminų nustatymas ieškiniui pareikšti yra suderinamas su Bendrijos teise. Ši teismų praktika kilo ir dažniausiai taikoma ginčams dėl

neteisėtai Bendrijos teisės požiūriu surinktų nacionalinių mokesčių išreikalavimo.

Be to, tai, kad Teisingumo Teismas priėmė prejudicinį sprendimą aiškindamas tam tikrą Bendrijos teisės nuostatą, neturi poveikio tam, kad su Bendrijos teise yra suderinama, kai nacionalinėmis proceso normomis yra nustatomi protingi naikinamieji terminai ieškiniui pareikšti⁶⁰.

138. Iš šios teismų praktikos kyla, kad, Bendrijos teisei nereglamentuojant neteisėtai surinktų nacionalinių mokesčių gražinimo, kiekviena valstybė narė savo nacionalinės teisės sistemoje turi paskirti kompetentingus teismus ir nustatyti ieškinių, kuriais turi būti užtikrinta iš Bendrijos teisės kylančių asmenų teisių apsauga, proceso taisyklės, laikantis sąlygos, kad visų pirma tokios taisyklės nebūtų mažiau palankios nei taikomos panašioms nacionaline teise grindžiamiems ieškiniams ir kad dėl jų Bendrijos teisėje nustatytų teisių įgyvendinimas netaptų praktiškai neįmanomas arba pernelyg sudėtingas⁵⁷. Teisingumo Teismas pripažino, jog su Bendrijos teise yra suderinama, kai nacionalinėse proceso normose yra nustatomi protingi naikinamieji terminai ieškiniui pareikšti, kuriais „yra įgyvendinamas pagrindinis teisinio saugumo principas, kartu ginantis mokesčių mokėtoją ir susijusią administracinę instituciją“⁵⁸. Iš tikrųjų „dėl tokių terminų Bendrijos teisėje nustatytų teisių įgyvendinimas netampa praktiškai neįmanomas arba pernelyg sudėtingas“⁵⁹.

139. Teisingumo Teismas taip pat pritaikė šį aiškinimą valstybių narių atsakomybei už Bendrijos teisės pažeidimus remdamasis samprotavimu, panašiu į tą, kurį siūlau taikyti šiuo atveju. Iš esmės, nors Teisingumo Teismas yra tiesiogiai nustatęs sąlygas, pagal kurias valstybė narė privalo atlyginti jai priskiriamais Bendrijos teisės pažeidimais privatiems asmenims padarytą žalą⁶¹, valstybė vis dėlto turi ištaisyti padarytos žalos pasekmes, remdamasi atsakomybę reglamentuojančia nacionaline teise, jei jos sąlygos, pirmiausia terminas, nacionaliniuose teisės

57 — Pirmiausia žr. 1976 m. gruodžio 16 d. Sprendimus *Rewe* (33/76, Rink. p. 1989, 5 punktas) ir *Comet* (45/76, Rink. p. 2043, 13 ir 16 punktai), 1997 m. liepos 17 d. Sprendimą *Haahr Petroleum* (C-90/94, Rink. p. I-4085, 46 punktas), 1998 m. rugsėjo 15 d. Sprendimą *Edis* (C-231/96, Rink. p. I-4951, 19 ir 34 punktai) ir 2004 m. birželio 17 d. Sprendimą *Recheio – Cash & Carry* (C-30/02, Rink. p. I-6051, 17 punktas).

58 — Minėti sprendimai *Rewe* (5 punktas) ir *Comet* (18 punktas). Tuo pačiu klausimu taip pat žr. minėtus sprendimus *Haahr Petroleum* (48 punktas), *Edis* (20 punktas) ir *Recheio – Cash & Carry* (18 punktas).

59 — Minėtas sprendimas *Edis* (35 punktas).

60 — Žr. minėtus sprendimus *Rewe* (7 punktas) ir *Edis* (20 punktas). Pastarajame sprendime buvo nuspręsta, jog „tai, kad Teisingumo Teismas priėmė prejudicinį sprendimą dėl išaiškinimo ir neapibrėžė šio sprendimo galiojimo laiko atžvilgiu, neatima iš valstybės narės teisės nustatyti nacionalinėje teisėje naikinamąjį terminą skundams dėl mokesčių, surinktų pažeidžiant šią nuostatą, gražinimo“ (26 punktas).

61 — Iš Teisingumo Teismo praktikos darytina išvada, kad šios sąlygos yra trys: pažeista Bendrijos teisės norma yra skirta teisėms privatiems asmenims suteikti, pažeidimas yra gana didelis ir yra tiesioginis priežastinis ryšys tarp valstybei narei nustatytos pareigos pažeidimo ir asmenims, kurių teisės yra pažeistos, padarytos žalos (pirmiausia žr. minėto sprendimo *Köbler* 51 punktą). Teisingumo Teismas taip pat yra pažymėjęs, jog šios trys sąlygos „yra būtinos ir pakankamos, kad privatiems asmenims atsirastų teisė į žalos atlyginimą, neatmetant galimybės, kad valstybės atsakomybė gali kilti ir kitokiomis sąlygomis nacionalinės teisės pagrindu“ (minėto sprendimo *Köbler* 57 punktas).

aktuose nustatytas žalai atlyginti, nepažeidžia lygiavertiškumo ir veiksmingumo principų⁶². Čia Teisingumo Teismas taip pat pripažino, kad „protingų naikinamųjų terminų nustatymas iš esmės atitinka (reikalavimą, susijusį su Bendrijos teisės veiksmingumu), jei juo yra įgyvendinamas pagrindinis teisinio saugumo principas“⁶³.

140. Atsižvelgdamas į šią nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką, kuria yra gerbiama valstybių narių proceso autonomija, manau, kad, remdamosi teisinio saugumo principu, valstybės narės gali reikalauti, kad prašymas persvarstyti ir atšaukti tapusį galutiniu administracinį sprendimą, prieštaraujantį Bendrijos teisei, vėliau išaiškintą Teisingumo Teismo, kompetentingai administracinei institucijai būtų pateiktas per protingą terminą.

141. Taigi *Finanzgericht Hamburg* turi patikrinti, ar Vokietijos proceso teisėje yra numatytas terminas prašymui persvarstyti ir atšaukti tokį tapusį galutiniu administracinį sprendimą, koks yra nagrinėjamas pagrindinėje byloje, pateikti. Jei taip yra, jis turi įsitikinti, kad proceso norma, įtvirtinanti šį

terminą, atitinka Bendrijos lygiavertiškumo ir veiksmingumo principus.

142. Todėl siūlau Teisingumo Teismui prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui atsakyti, kad Bendrijos teisė nedraudžia to, kad, taikant teisinio saugumo principą, galimybei prašyti persvarstyti ir atšaukti administracinį sprendimą, kuris tapo galutiniu išnaudojus visas teisių gynimo priemones pagal nacionalinę teisę ir dėl kurio paaiškėjo, kad jis pažeidžia Bendrijos teisę, vėliau išaiškintą Teisingumo Teismo, jei paskutinės instancijos nacionalinis teismas nesikreipė į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, būtų taikomas laiko apribojimas. Valstybės narės, laikydamosi Bendrijos lygiavertiškumo ir veiksmingumo principų, nacionalinėje teisėje turi įtvirtinti terminą, per kurį toks prašymas turi būti pateiktas.

143. Taip pat pažymėtina, kad jei Teisingumo Teismas, priešingai tam, ką siūlau, nenorės iš naujo nagrinėti ketvirtosios sąlygos, nustatytos minėtame sprendime *Kühne & Heitz*, jis turi, pirma, patikslinti jos prasmę ir, antra, numatyti, kad ši sąlyga taikoma tik papildomai, t. y. tuo atveju, jei valstybių narių proceso normose nėra nustatytas terminas prašymams persvarstyti ir atšaukti galutinius administracinius sprendimus pateikti.

62 — Pirmiausia žr. 1991 m. lapkričio 19 d. Sprendimą *Francoovich ir kt.* (C-6/90 ir C-9/90, Rink. p. I-5357, 41–43 punktai), 1997 m. liepos 10 d. Sprendimą *Palmisani* (C-261/95, Rink. p. I-4025, 27 punktas) ir minėtą sprendimą *Köbler* (58 punktas).

63 — Minėtas sprendimas *Palmisani* (28 punktas).

VI — Išvada

144. Atsižvelgdamas į išdėstytus samprotavimus, siūlau Teisingumo Teismui taip atsakyti į *Finanzgericht Hamburg* pateiktus prejudicinius klausimus:

- „1. Kad būtų įvykdyta Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2004 m. sausio 13 d. Sprendime *Kühne & Heitz* (C-453/00) nustatyta sąlyga, pagal kurią paskutinės instancijos nacionalinio teismo sprendimas, kuris, atsižvelgiant į vėlesnę Teisingumo Teismo praktiką, yra grindžiamas klaidingu Bendrijos teisės aiškinimu ir yra priimtas nesikreipus su prejudiciniu klausimu į Teisingumo Teismą pagal EB 234 straipsnio trečiojoje pastraipoje numatytas sąlygas, nereikia, kad pareiškėjas pagrindinėje byloje, pagal nacionalinę teisę paduodamas administracinį skundą teisme dėl ginčijamo administracinio sprendimo, remtųsi Bendrijos teise.
2. Bendrijos teisė nedraudžia to, kad, taikant teisinio saugumo principą, galimybei prašyti persvarstyti ir atšaukti administracinį sprendimą, kuris tapo galutiniu išnaudojus visas teisių gynimo priemones pagal nacionalinę teisę ir dėl kurio paaiškėjo, kad jis pažeidžia Bendrijos teisę, vėliau išaiškintą Teisingumo Teismo, jei paskutinės instancijos nacionalinis teismas nesikreipė į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, būtų taikomas laiko apribojimas. Valstybės narės, laikydamosi Bendrijos lygiavertiškumo ir veiksmingumo principų, nacionalinėje teisėje turi įtvirtinti terminą, per kurį toks prašymas turi būti pateiktas.“